

Катерина ЦУРКАН

**МЕТОДИКА
РОЗАЛІЇ ШАЛЛЕНФЕЛЬД.
ЇЇ ВИНИКНЕННЯ
ТА ЗАСТОСУВАННЯ
В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
У ЖІНОЧИХ ФАХОВИХ
ШКОЛАХ ГАЛИЧИНИ
кін. ХІХ — поч. ХХ ст.**

Розкривається суть та застосування методики Розалії Шалленфельд у фахових жіночих школах Галичини кін. ХІХ — поч. ХХ ст. Устрій фахових шкіл Галичини багато в чому запозичувався з освітніх практик німецьких та австрійських шкіл. Зокрема, програмною була методика Р. Шалленфельд, що виникла і була підтримана владними структурами в Німеччині а, поступово, і в інших країнах Європи. Ця методика застосовувалась в програмах Галицьких жіночих фахових шкіл — відносно до навчання в'язання та шиття. В спеціальній мистецтвознавчій літературі інформації про методику не знайдено, отже існувала необхідність у дослідженні цього питання.

Ключові слова: методика Шалленфельд, рукоділля, школи, Галичина, ремесло, навчання, історія.

© К. ЦУРКАН, 2016

При аналізі архівних справ з діяльності фахових шкіл Галичини кін. ХІХ — поч. ХХ ст. автор статті неодноразово зустрічала згадку про т. зв. «методику Шалленфельд». В спеціальній мистецтвознавчій літературі інформації про цю методику не знайдено, відповідно була потреба з'ясувати її суть та застосування. Пролити світло на це питання допомогло рідкісне видання 1909 р. «Методика жіночого рукоділля» М.А. Поспелової-Гатцук [7], та праця Розалії Шалленфельд «Рукоділля як обов'язковий предмет в державній школі» (1871 р.) [17]. В контексті питання фахової жіночої освіти варто з'ясувати виникнення «відділових шкіл» на теренах Галичини.

До публікацій, де є інформація про фахову освіту в Галичині означеного періоду, належать: монографія Шмагала Р.Т. «Мистецька освіта в Україні середини ХІХ — середини ХХ століття. Структурування, методологія, художні позиції» [13], Козакевич О.Р. аналізувала архівні дані щодо шкіл коронкарства, жіночого рукоділля в Галичині в контексті дисертаційної роботи «Мистецтво в'язання в Західній Україні кін. ХІХ — І третини ХХ ст. (історія, типологія, художні особливості, осередки)» [4], інформативною є стаття «Осередки фахової освіти в Східній Галичині кін. ХІХ — поч. ХХ ст.: в'язання» цієї ж дослідниці [5]. Автору статті належить публікація «Структура, організація й осередки мистецької освіти у галузі текстилю в Галичині останньої третини ХІХ — початку ХХ ст.», де проаналізовані архівні матеріали щодо освітніх осередків ткацтва, коронкарства, гаптярства, інших рукодільних робіт [12].

Актуальність статті — необхідність вивчення методики Шалленфельд у контексті навчальних програм жіночих фахових шкіл Галичини кін. ХІХ — поч. ХХ ст.

Мета статті — з'ясувати виникнення методу Шалленфельд, системи методу, його вплив на школи в Європі та використання методу в фахових школах Галичини в означений період.

Наукова новизна публікації — в контексті вивчення програм фахових жіночих шкіл Галичини кін. ХІХ — поч. ХХ ст. автор досліджує історію виникнення методики Шалленфельд, подається курс, складений Розалією Шалленфельд для викладання рукоділля, а також подаються авторські спостереження щодо застосування цієї методики в програмах фахових жіночих шкіл Галичини кін. ХІХ — поч. ХХ ст. на основі архівних справ ЦДАЛ.

У всій Європі навчання з прикладного і промислового мистецтва проводилося під впливом шкіл Німеччини та Австрії. Перші школи, де займалися рукоділлям, виникли при монастирях, відкривались різними благодійними організаціями. В 1537 р. орден Урсулінок відкрив декілька шкіл для навчання рукоділлю. Мета вишколу була практичною — навчити бідніших дівчат ручної роботи задля заробітку. Поступово почали виникати промислові школи. 1738 р. з виданням Фрідріхом Вільгельмом регламенту про введення рукоділля в школі викладання ручних робіт стало на офіційних ґрунт. Вільгельм III в 1817 р. наказав, щоб викладання рукоділля було обов'язковим у всіх жіночих школах [7, с. 65]. З метою підняття ремісної промисловості ще в кінці XVIII ст. (в 1795 р. в Пруссії, а пізніше й в Саксонії) законодавці визнали необхідним встановити обов'язкові випробування учнів [17, с. 1]. Пізніше створені ремісничі товариства (Innungen) з'ясували, що учні не отримували достатньо широкої професійної освіти в ремісничих майстернях і з метою виправлення ситуації стали засновувати так звані «спеціальні школи» (Fachschulen). У цих школах було введено викладання «рахунків», рисунка, інших предметів, що розширюють кругозір учнів і служать підготовкою до наступної діяльності як підмайстра та майстра. Проте ці заходи виявились недостатніми, оскільки мали той недолік, що були переважно теоретичними.

Європейська педагогічна практика впливала на український освітній процес. На підставі Устави крайової від 2 травня 1873 р. в Галичині були запроваджені школи відділові, що ділились на чоловічі та жіночі. Відомо, що ці школи були створені на зразок буржуазних шкіл (Bürgerschulen), що віддавна існували у німецьких містах австрійської монархії. Такі школи були розраховані на «середню ланку» населення, між класом вищої інтелігенції та робочим, що задовольнялось елементарною наукою. Середня верства населення включала заможних купців, промисловців, ремісників, які не здобули вищої освіти, але мали нахил до розумової праці. Для цього міщанського класу було створено окрему категорію народних шкіл і названо за іменем цього класу — «Bürgerschulen» (досл. громадянська школа). Проте той клас населення, що в німців називався «Bürger», не міг бути тожним нашому, тому і назви шкіл були змінені. Таким чином з'явилися «відділові школи». 1874—

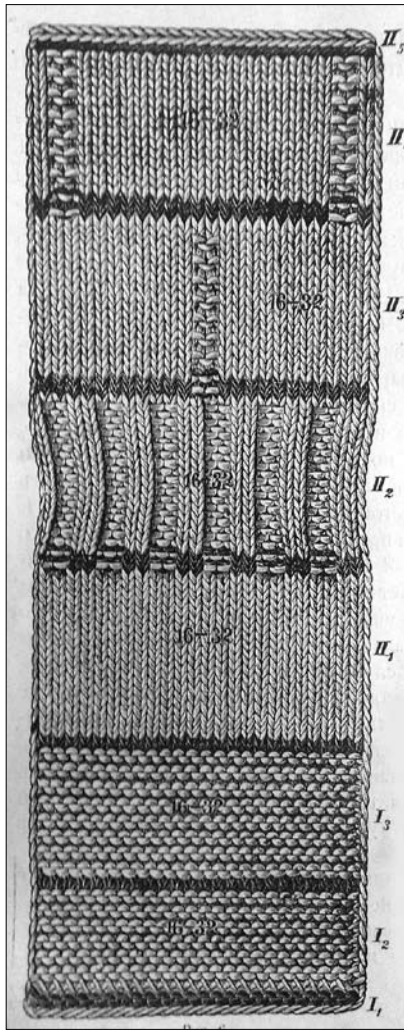

Іл. 1. Обкладинка книги Розалії Шаленфельд «Викладання рукоділля в школах» (1861) / Der Handarbeits-Unterricht in Schulen. Werth, Inhalt, Lehrgang und Methodik desselben. MiteinemVorwort von K. Bormann Unknown Binding — 1861

Іл. 2. Норвегія. Фото з історичного архіву Університетського коледжу прикладних наук Осло та Акершус. Класна робота: шиття за методом Шалленфельд. Оpubліковане Р. Квеллестад (Джерело: [16])

1876 рр. в краї було організовано шість жіночих шкіл: у Львові, в Кракові, Ряшеві, Станіславові, Тернополі і Тарнові. Чоловічих — вісім, а саме: у Бохні, Городку, Перемишлі, Сокалі, Самборі, Снятині, Величці і Тарнові, Кросно. Чоловічі відділові школи страждали через брак відвідуваності, а отже такі школи в Перемишлі, Самборі, Бохні, Величці, Сокалі і в Го-

Іл. 3. В'язання панчохи — навчальний зразок з частинами: 1) гладке в'язання; 2) гумка; 3) доріжка; 4) зразок для в'язки п'ятки; 5) запуск. Щоб було чіткіше видно окремі смужки зразка, перші рядки кожної частини в'яжуться іншою ниткою. (Джерело: [7])

родку з кінцем шкільного 1885/86 р. були закриті. Жіночі мали високу відвідуваність, частково замінювали біднішому класу народності брак громадських середніх шкіл. До прикладу школа відділова жіноча в Кракові спочатку поєднувалась з нижчими класами загальної школи. Пізніше відповідно до ухвали Крайової шкільної ради школа складалась з чотирьох класів і поєднувалась з фаховими курсами жіночих робіт, гапту і комерційним, які охоплювали 3 роки навчання. Статут включав дворічний курс для дорослої молоді, яка мала на меті доповнити освіту (після навчання у відділовій школі) до того ступеня, який вимагався від галицьких жінок освіченого класу [11, арк. 2].

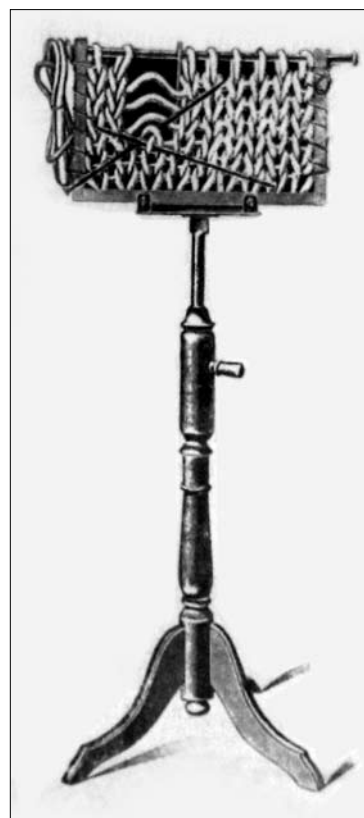
З німецьких освітніх практик в Галицьких жіночих фахових школах була запроваджена названа методи-

ка Шалленфельд. 1846 р. Розалія Шалленфельд (1819—1864) отримала дозвіл на відкриття вищої жіночої школи в Берліні та взяла активну участь в облаштуванні програми. Шалленфельд одразу зрозуміла, що у викладанні жіночих ручних робіт таких шкіл були суттєві недоліки. Для того, щоб ввести реформу в своїй школі, вона провела опитування серед батьків, 26 з 30 опитуваних підтримали потребу змін. Через пів року нововведення дали добрі плоди [17, с. 8]. 1859 р. пані Шалленфельд написала трактат про необхідність реорганізації викладання рукоділля в школах, та подала цю заяву в міську шкільну депутацію Берліна. Її пропозиції були наступними: 1) Змінити викладання рукоділля, з механічного зробити його більш свідомим і надати ученицям більш розумну роботу; 2) Ввести класне викладання; 3) Провести методичне врегулювання у викладанні рукоділля; 4) Усунути батьків учениць при навчанні; 5) Дати розвиток викладанню рукоділля шляхом введення його обов'язковості у всіх жіночих школах; 6) Про правильне викладання рукоділля повинно піклуватись шкільне керівництво; 7) Має бути фахова підготовка вчителів рукоділля. Її трактат був схвалений владою і розісланий по всіх школах, прочитаний у всіх частинах Пруссії, різних частинах Німеччини, Швейцарії, а вчителькам рукоділля він був обов'язковим для прочитання та використання [7, с. 62].

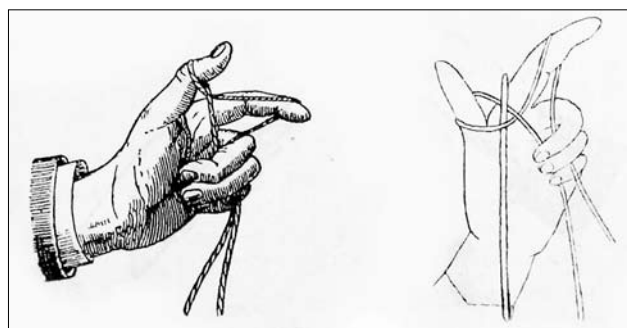
Розалія Шалленфельд була керівничкою семінарії для вчительок рукоділля в Берліні. Вона ввела класне викладання і поставила його на розумний ґрунт. Своє життя вона присвятила вдосконаленню викладання рукодільних робіт і чимало зробила на цій ниві. Шаленфельд вдалось розвинути свою систему та отримати необхідний однаковий матеріал для всіх учениць. Крім нововведень в своїй школі, вона почала публічно відстоювати свої погляди. В першій жіночій школі Берліна, де пані Шаленфельд було надано широке поле діяльності, через кілька років методика принесла добрі плоди. В 1861 р. був зроблений комплексний екзамен для учениць усіх класів. Екзамен, проведений в присутності шкільної адміністрації, вчителів, батьків, був одногосно визнаний успішним та повторений публічно, для всіх бажаючих. Після цього більшість вчительок Берліну та інших міст Німеччини почали практично вивчати метод Шаленфельд, який поступово дістав запровадження в інших школах. Після смерті Розалії Шаленфельд, в 1864 р., працю над системою продо-

вжувала її сестра — Агнеса, яка постійно слідкувала за практичним втіленням методики. 1861 р. було опубліковано книгу «Викладання рукоділля в школах» Шалленфельд (іл. 1). Її пропозиції були такого ж характеру, як і в трактаті. По смерті Розалії сестра випустила кілька видань її творів зі своїми особистими доповненнями, стараючись ще більш ретельно та послідовно висувати до кожної роботи дидактичні вимоги: послідовність проведення навчання — від простого до складного, постійне повторення, самостійність дитини в роботі. Багато вчителів з інших шкіл приїздили до школи Шалленфельд, щоб подивитись на метод «в дії» та отримати консультації з приводу застосування методу до навчання шиття та в'язання гачком [17, с. 10]. Метод Шалленфельд витримав дуже багато перевидань, після його запровадження з'явилося багато методичних робіт з рукоділля. В школах Дрездена метод Шалленфельд децю змінили по методу Шпрингер, а в Касселі більше притримувались методу Росселя, який на 1909 р. витримав вісім перевидань, і на той час був прийнятий в школах Берліна [7, с. 64].

В травні 1863 р. громадська експертиза підтвердила добрі результати впливу цього методу в жіночій школі Сент Якоб в Берліні [17, с. 9]. В 1864 р. викладання рукоділля в Берліні стало обов'язковим, в Касселі — з 1869 р., в Стратсбурзі — з 1871 р., в Дрездені — з 1873 р., в Карлсруе — з 1891 р. 27 травня 1873 р. в Берліні був виданий циркуляр, що зобов'язував учительок строго слідкувати за тим, щоб у народних школах відвідування уроків рукоділля було обов'язковим для усіх учениць, від навчання звільняли тільки тих, хто по закінченні учбових годин відвідував рукоділлю школу, або брали приватні уроки з рукоділля. В Норвегії практикували використання методу Шалленфельд відносно шиття (іл. 2). З 1874 р. в Берліні навчання рукоділлю велось з VII класу, в VII, VI і V класах роботою займалися 4 год. в тиждень. В 1894 р. була вироблена нова програма по рукоділлю для 9-класних учбових закладів. Викладання велось від VII класу, в молодших IX і VIII класах викладання не велось. У VII класі 4 год. в тиждень займалися в'язанням гачком, у VI класі 2 години на тиждень — в'язанням на спицях панчіх (іл. 3). У V класі 2 години на тиждень вишивали панчохи хрестиком. У IV класі 2 години на тиждень вивчали шиття різних швів. У III класі 2 години на тиждень шили жіночі і дитячі сорочки, най-

Іл. 4. Візуальний посібник вчителя: як підняти петлі (виправлення помилок). Таким чином, якщо учениця спускала петлю, вона повинна була підняти цю петлю за зразком. (Джерело: [7])

Іл. 5. Накидка петель за зразком. (Джерело: [7])

простіші чоловічі сорочки [7, с. 66]. У II класі було повторення в'язання на спицях, латання панчіх, вив'язування п'яток (2 години на тиждень). У I класі проходили латання білизни, нашивки заплаток, штопка, шиття гладдю (2 години на тиждень). Загалом в Європі метод Шалленфельд більшою мірою стосувався в'язання. Основні постулати, які використовувались в європейських школах: послідовність вивчення рукодільних робіт від простого до складного, класне викладання із послідовними методичними планами, використання посібників [7, с. 69] (іл. 4, 5).

Слід зауважити, що даний метод був розроблений для двох видів ручних робіт — шиття та в'язання. Саме вони, за думкою автора методу, найкорисніші для дівчинки. Хоча базові постулати системи методу, на нашу думку, цілком можуть бути адаптовані до будь-якого виду рукоділля.

Основними умовами для застосування методики є: а) вчитель повинен бути свідомий навчально-методичної роботи в ремеслі; б) кожен наступний ручний виріб повинен бути виконаний після закінчення попереднього; в) доведення роботи до досконалості [17, с. 34]. Для досягнення доброго результату потрібно: 1) щоб студент самостійно вправлявся у виконанні кожного завдання, вчитель не має допомагати починати чи завершувати роботу. Вправність повинна приходити самостійно для кожного; 2) навчити учнів бачити помилки в своїй роботі та самостійно виправляти їх; 3) викладач має надати наочний матеріал та прививати навик до спостереження; 4) основним для отримання технічного навичку є практика. Теоретичний матеріал має закріплюватись практикою; 5) має бути систематичність у практиці; 6) крім технічної майстерності, для створення гармонійної роботи повинна працювати думка в учня, як зробити краще [17, с. 42].

Курс, складений Р. Шалленфельд наводимо у таблиці.

За інформацією з архівних справ ця методика входила в програму школи жіночого рукоділля при жіночій школі сестер Бенедиктинок в м. Перемишлі, школи відділової жіночої в Кракові. Є підстави припускати, що методика Шалленфельд була присутня в програмі фа-

хової кравецької школи «Труд» (м. Львів), приватної фахової жіночої школи СС. Василянок у Львові, школі жіночих робіт в Тарнові, школи жіночих робіт в Новому Сончі. Перша підстава — це аналіз крайових шкіл. За цим аналізом доходимо висновку, що в більшості професійних шкіл навчання проводилось згідно з закріпленням Статутом, затвердженим Краєвою шкільною Радою і Крайовим Комітетом з поправками на фахове спрямування школи [12, с. 157]. До слова, подібною до «Труду» була Краківська школа, утворена на підставі загальних зборів промислового Товариства Цеху кравців Кракова. (Краків і Львів належали тоді до Галицького намісництва). Друга підстава — аналіз навчальної програми цих шкіл, що збігається з системою методу Шалленфельд. Третя — досить багато освітніх нововведень запроваджувалось за прикладом німецької освітньої системи. Від 1873 р. в Галичині на зразок німецьких запроваджені школи «відділові» (як уже зазначено), існувала система навчання в майстернях, де власник майстерні (принципал), що брав до себе на навчання учнів, мав звітуватись перед Товариством (тут Товариство «Цех кравців»), владою та батьками про фахову підготовку учня; подібна практика була в герцогстві баденському (Німеччина), де уряд вирішив видати субсидію тим господарям, які б взяли на себе зобов'язання навчати своїх учнів ремеслу систематично. При видачі субсидії в розрахунок ішли наступні вимоги: перевірена добропорядність господаря ремісного закладу, належне влаштування майстерні, систематичне навчання учня всіх прийомів майстерності, прийом учня в дім майстра на правах члена родини [9, с. 11]. В

Клас	План
I клас. В'язання	1) Технічна майстерність — елементарні вправи 2) В'язання панчохи
II клас. В'язання гачком	1) Виконання моделей різним способом в'язання гачком 2) В'язання гачком, поєднуючи різні кольори 3) В'язання гачком різних фігур
III клас. Вправи на шиття	1) Вивчення різних типів швів 2) Вправи на виконання швів 3) Вправи на зупинку машин
IV клас. Пошиття білизни	1) Викрійка білизни 2) Вирізування елементів з викрійки на тканині 3) Пришивання частин
V клас. Працює з 3 групою	1) Вишивка написів на клаптику тканини 2) Кілька завдань на прикрасу тканини

архівних матеріалах знаходимо багато справ з видачі субсидій власникам майстерень на розширення та придбання інвентаря, ймовірно, такі пільги були пов'язані з утриманням учнів.

Проаналізуємо навчальну програму названих шкіл. 1901 р. у Львові був утворений жіночий промисловий кооператив «Труд», який був першим, що поставив собі за мету організувати українське жіноцтво в торговельній і промисловій ділянці. В довоєнний період спілка займала кам'яницю на пл. Ринок, 39, пізніше «Труд» відкрив бурсу та вечірню промислову школу для дівчат. На навчання до промислової школи йшли після 7 класу «Рідної Школи». У школі «Труд» вчилися кравецьких і оздоблювальних робіт, працювати на швейних машинках (іл. 6, 7), компоновання строчів, малювання, креслення крою виробів, зняття мірок з фігури. Значна увага приділялась навчанню шиття на швейних машинках, обробка простих зшивних швів. Предметами навчання були: шви звичайні та оздоблювальні; стібки. Важливе місце посідало конструювання (малювання викройок) та знання мірок з фігури. Учнів ознайомлювали з найпоширенішими тканинами та допоміжними матеріалами, з методами розпізнавання справжніх дорогих та підроблених під дорогі дешевих тканин — таким чином давали основи товарознавства. Спеціально вивчали: типи пряжі (бавовняна, лляна, шовкова, вовняна); виробництво пряжі і тканин; товари плетені і ткані; вироби позументного ремесла і виробництво мережива. Челядницький диплом, виданий фаховою школою «Труд», давав підставу ученицям після отримання так званої промислової карти самостійно відкривати салони мод [11, с. 13].

Приватна жіноча гімназія сестер Василянок у Львові існувала з 1906 р. до 1939 р. (33 роки) (іл. 8) і була однією з найстарших середніх шкіл міста та мала серед професорського складу високого рівня вчителів. Полек Микола (автор підручника «Приватне життя греків і римлян») навчав латинської і грецької (1916—1924), давав ґрунтовні знання класичної культури. Історію в гімназії вели Іван Крип'якевич (1920—1926), відомий історик, академік, та Богдан Барвінський. Природознавство вів Богдан Вахнятин (у 1930-ті рр.), Дарія Вергановська-Винників — математику. Д-р Ярослав Гординський проводив в гімназії уроки з української мови, у 1920—1924 рр. читав філософію в старших класах. Дослідник та історик української літератури і мови, професор Ваврик вела німець-

Іл. 6. Заняття з машинознавства в професійній школі «Труд» (Джерело: [11])

Іл. 7. Вітрина жіночого кооперативу «Труд», кінець 1920-х рр. (Джерело: [11])

ку. Навчала рисунку Стефанія Гебус-Баранецька, педагог і художниця-графік, працювала в царині деревориту і силогіграфії. Заняття з ручної праці (вишивка, писанкарство, ткацтво) проводила етнограф Савина Йосипівна Сидорович. У 1910-х рр. вона закінчила цю гімназію, багато років пропрацювала як педагог, після 1939 (коли гімназію розформували), була науковим працівником Львівського державного музею етнографії та художнього промислу. Відомі її наукові роботи «Орнаментальні композиції українських народних тканин ХІХ — поч. ХХ ст.», «Художня тканина Західних областей УРСР» [10] та ін.

У 1937 р. Савина Йосипівна ввела нові матеріали: тканину, пластик тощо. Починали з пошиття з біло-

Іл. 8. Перша жіноча фахова школа середнього типу сс. Василянок у Львові (Джерело: часопис «Нова хата». — 1929. — Ч. 7. — С. 7)

Іл. 9. Гімназія сс. Василянок. Заняття з ручних робіт. Лекцію веде Савина Сидорович (1938) (Джерело: [8])

го полотна нарукавників і дуже простої форми фартушків (іл. 9). Після двох-трьох лекцій весь клас на практичні заняття одягав відповідне захисне обмундирування «мундурак» (іл. 10) із щитиком під № 644, що означало — гімназія СС Василянок. Наступною роботою в першому класі було пошиття і вишивка обов'язкової святкової білої блузи з однаковим для всієї гімназії орнаментом вишивки. Блузи були шовкові чи з маркізети, вишиті жовтими та оранжевими нитками, лінії орнаменту розміщувались в комірі, трохи нижче плеча та при збірці рукава в зап'ясті (іл. 11). За орнаментом вишивки відразу можна було впізнати, що йде василіянка. Гімназія «Рідної школи», а також 1 Державна гімназія, яка була єдиною українською державною гімназією у Львові, де навчались дівчата, теж мали обов'язкові вишивані блузи, але з іншими орнаментами [11, с. 58].

Іспит зрілості після успішного закінчення 8 класу складався з письмової та усної частини. Письмово складали українську, польську, латинську, грецьку мови, математику. Усні предмети — латинська,

грецька, українська мова та література, математика, фізика. За Австрії в гімназії сестер Василянок, як і в інших приватних школах, каталоги, шкільні щоденники, кореспонденція з владою велись українською мовою. Одяг гімназисток був строгим: темно-синього кольору, зі стійкою, на якій нашивки з кількох смужок, залежно від кількості класів. Оплата за навчання була не дуже високою, навчатись могли представники різних верств населення. Під польською владою, наприкінці 20-х років, Кураторія запровадила ведення каталогів і свідоцтв двома мовами — українською і польською. Вимагали вивчати історію Польщі, святкувати державні свята.

Можемо назвати імена деяких випускниць, що згодом яскраво проявили себе в науці, культурі чи мистецтві: Галина Липа-Захаріясевич, що згодом здобула фахову освіту у Віденській художньо-промисловій школі та присвятила себе царині розписного текстилю, виховала понад 20 учениць, таким чином посприявши відкриттю у Львові нових цехів з художнього розпису тканин; Лідія Туркевич — творчий педагог, музикант, художниця, Ольга Струмінська (Стефанік), Марія Кипріян, Марія Мисько, Іванна та Стефанія Оприск — діти відомого у 1910-ті роки майстра-різьбяр Антона Оприска, Дарія Вергановська, науковий працівник Музею етнографії Любов Суха (праці з етнографії, художніх промислів, зокрема писанок) навчалась у цій гімназії у 1920-х рр. [6; 8, с. 40]. Клавдія Кордуба-Дікенс, Марія Бачинська-Зелена, Катерина Кузьма — стали згодом власницями робітень та провідними майстринями у царині трикотажу [5, с. 378].

Методика Шалленфельд застосовувалась у відділі шиття в школі жіночій відділовій в Кракові. Ця школа була влаштована уставом крайовим від 2 лютого 1885 р. і об'єднувала три курси: курс жіночих робіт, торговельний курс, курс додатковий для дорослої молоді. Курс для дорослої молоді — дворічний, поділений на два класи. Навчальними предметами були: історія польської літератури, німецької, французької, загальна література, географія, польська історія, історія красних мистецтв, навчання стилів та рисунків. Вартість навчання була 10 зл. за пів року, незможні мали можливість платити півціни. Курс жіночих робіт складався з: а) відділу ручного та машинного шиття — один рік навчання; б) відділу кравецький — один рік навчання; в) відділ робіт дровових,

сіткових, в'язальних, ручних і машинних — один рік навчання; г) відділ гаптування (вишивки) білого та кольорового, штучного та коронкарства — один рік навчання. Предметами навчання були: рисунок вільний від руки, лінійний, геометричний, навчання крою, «рахунок господарський і купецький», товарознавство, навчання шиттю ручному, машинному і завершенню робіт, методика Шалленфельд. На кравецькому відділі предметами навчання були: рисунок з вільної руки, крій суконь, «рахунок купецький» та «рахунки», вивчались кольори і стилі, виконувались вправи на виконання взорів та предметів праці. Крім того, ученицям, що добре справлялись з роботою — викладали рисунок композиційний. Із закінченням шкільного року учениця отримувала свідоцтво про свій навчальний прогрес. Умовою прийому на відділ шиття і гаптування було досягнення 14-річного віку та закінчення обов'язкового навчання [2, арк. 27].

В школі жіночого рукоділля при жіночій школі сестер Бенедиктинок в м. Перемишлі (заснована 1886 р.) методику Шалленфельд застосовували у Відділі ручного шиття та у Відділі виробів в'язаних та сіткових (в застосуванні до виробів в'язаних спицями та гачком). У школі працювали такі відділи: 1) відділ ручного шиття; 2) відділ машинного шиття; 3) кравецький відділ; 4) відділ гаптів білих та кольорових; 5) відділ робіт волічкових (вовняних) та бавовняних; 6) відділ коронкарства. На завдання з шиття виконувались: дитячі, жіночі, чоловічі сорочки, нічні та денні, фартушки жіночі, комірці, наволочки, спідниці вишиті, шиття за методикою Шалленфельд: а) на канві; б) на полотні. Дитячі сорочки: від пів до одного року, від одного до двох років з короткими рукавами, від двох до чотирьох років, від чотирьох до шести років з рукавами, сорочки для дівчаток, жіночі різних фасонів. Відділ ручного шиття включав: рисунки лінійні та геометричні, як допоміжні до навчання крою і рисування орнаментів, рисунки з вільної руки (навчались по 2 год/тиждень), крій білизни (3 год/тиждень), методичне проведення навчання шиття відповідно до методу Шалленфельд (2 год/тиждень), «рахунки» по 1 год/тиждень, коронкарство (4 год/тиждень). Відділ робіт дровових, в'язаних, в'язаних гачком, сіткових включав: навчання рисунка лінійного та з вільної руки — по 4 год/тиждень, навчання крою — 2 год/тиждень, методику Шалленфельд — 2 год/тиждень, «рахунки» — 1 год/тиждень. В шко-

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 6 (132), 2016

Іл. 10. Гімназія сс. Василянок. Проекти мундурака для гімназисток: з фондів ЦДІАЛ (Джерело: [8])

Іл. 11. Гімназія сс. Василянок. Проект обов'язкової вишиваної блузки і взір для вишивки на рукавах: з фондів ЦДІАЛ (Джерело: [8])

лі вивчали лінійний рисунок для виконання узорів для вишивання (завдання на креслення кіл, півкіл, квадратів, шестибичників) та вільний рисунок від руки для стилізування форм квітів та листя, основи кольорознавства («наука про кольори та їх змішування»), «науку про стилі» [15, с. 1].

Як бачимо, методика Шалленфельд отримала поширення на теренах галицьких жіночих фахових, відділових, промислових шкіл, гімназій — щодо навчання в'язанню та шиттю. Ця «класова» методика передбачала систематичність та поступовість для отримання потрібного рукодільного навичку та дала добрі плоди в навчальному процесі. Для подальшого вивчення цього питання було б доцільним зробити мистецтвознавчий аналіз окремих учнівських робіт розглянутих шкіл.

1. ЦДІАЛ України. — Ф. 165. Крайовий комітет, м. Львів, 1757—1924. — Оп. 4. — Спр. 45. Справа про надання субсидії школі жіночого рукоділля при жіночій школі сестер Бенедиктинок в м. Перемишлі. — 19 арк.
2. ЦДІАЛ України. — Ф. 178. Крайова шкільна рада, м. Львів (С. k. Rada szkolna krajowa we Lwowie), 1797—1939 рр. — Оп. 2. — Спр. 3917 (на 34 арк.). Крайова шкільна рада у Львові. 1 секція. Звіти про організацію та діяльність вищої жіночої школи в Кракові з додатком статуту за період від 1904 до 1907 рр.
3. ЦДІАЛ України. — Ф. № 179. Кураторія Львівського шкільного округу, м. Львів. — Оп. 3. — Спр. 837. Звіти про діяльність приватної жіночої гімназії СС Василянок у Львові. 1924—1939 рр. — 131 арк.
4. Козакевич О.Р. Мистецтво в'язання в Західній Україні кін. XIX — І третини XX ст. (історія, типологія, художні особливості, осередки) : дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.06 / О.Р. Козакевич. — Львів, 2006. — 180 с.
5. Козакевич О.Р. Осередки фахової освіти в Східній Галичині кін. XIX — поч. XX ст.: в'язання / О.Р. Козакевич // Народознавчі зошити. — 2009. — Ч. 3—4. — С. 374—382.
6. Перша українська жіноча фахова школа середнього типу // Нова хата. — 1929. — Ч. 7. — С. 6—7.
7. Поспелова-Гатцук М.А. Методика женских рукоделий. Руководство для преподавания рукоделий в профессиональных школах, гимназиях, орских и сельских школах / М.А. Поспелова-Гатцук. — Санкт-Петербург : тип. Мин-ва внутренних дел, 1909. — 605 с. — (2-е изд.).
8. Пропам'ятна книга гімназії сестер Василянок у Львові. Частина 3. — Львів : Основа, 1995. — 272 с.
9. Рейнке М.М. Об организации выставок работ ремесленных учеников и об учреждении учебных мастерских / М.М. Рейнке // 2й съезд русских деятелей по техническому и профессиональному образованию, 14 секция. Отд. из. технич. образ. — Санкт-Петербург, 1895. — № 8. — 15 с.
10. Сидорович С.Й. Художня тканина західних областей УРСР / С.Й. Сидорович. — Київ : Наукова думка, 1979. — 156 с.
11. Цимбалюк О. «Труд» — жіноча кравецька школа / О. Цимбалюк. — Львів : б. вид., 1998. — 56 с.
12. Цуркан К.С. Структура, організація й осередки мистецької освіти у галузі текстилю в Галичині останньої третини XIX — початку XX ст. / К.С. Цуркан // Народознавчі зошити. — 2016. — № 1 (127). — С. 153—170.
13. Шмагало Р.Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX — середини XX століття. Структурування, методологія, художні позиції / Р.Т. Шмагало. — Львів : Українські технології, 2005. — 528 с.
14. Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Trzeciej Sesji Piątego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1885/6 / Sejm Krajowy Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem. — Kalendarz V. — Sesja III. — Al. 103.
15. Kvellestad R.V. Flid, nytte og kvalitet — danningsideal ved Den Kvinnelege Industriskole frå 1875 til 1960 / Kvellestad R.V. // FORMakademisk. — Vol. 6. — Nr. 3. — 2013. — Art. 2. — S. 1—20.
16. Merunowicz T. Opieka kraju nad szkolnictwem przemysłowym w Galicyi / Merunowicz T. — Lwów, 1887.
17. Schallenfled R. Het onderwijs in de vrouwelijke handwerken een noodzakelijk leervak voor de openbare school / Schallenfled R. — Schiedam, van Dijk & Comp., 1871.

Kateryna Tsurkan.

THE APPEARANCE
OF SHALLENFELD'S METHOD,
AND ITS APPLICATION
INTO THE LEARNING PROCESS
OF FEMALE PROFESSIONAL SCHOOLS
OF GALICIA IN THE LATE XIX-th —
EARLY XX-th CENTURY

In the article reveals the story of Rosalie Shallenfeld's method, its gist and using in the professional women's schools in Galicia in the end XIX — early XX century. The system of the vocational schools of Galicia largely borrowed from the educational practices of the German and Austrian schools. In particular, the programmatic was R. Shallenfeld's method, that originated and was supported by the government authorities in Germany and, gradually, in other European countries. This method used in programs of Galician women's professional schools — in teaching knitting and sewing. There is no information about this method in a special art-literature, so there is a need to analyze this issue.

Keywords: method of Shallenfeld, needlework, schools, Galicia, craft, education, history.

Kateryna Tsurkan

МЕТОДИКА РОЗАЛІИ ШАЛЛЕНФЕЛЬД.
ЕЕ ВОЗНИКНОВЕНІЕ І ПРИМЕНЕНІЕ
В УЧЕБНОМ ПРОЦЕСЕ
В ЖЕНСКИХ ПРОФЕСІОНАЛЬНИХ
ШКОЛАХ ГАЛИЧІНИ
кон. XIX — нач. XX в.

Раскрывается суть и применение методики Розалии Шалленфельд в профессиональных женских школах Галичины кон. XIX — нач. XX в. Устройство профессиональных школ Галичины во многом заимствовалося с образовательных практик немецких и австрийский школ. В частности, программной была методика Р. Шалленфельд, которая возникла и поддерживалась властными структурами в Германии, и, постепенно, в других странах Европы. Эта методика применялась в программах Галицких женских профессиональных школ — относительно к обучению вязанию и шитью. В специальной искусствоведческой литературе информации о методике не нашлось, соответственно, была необходимость в исследовании этого вопроса.

Ключевые слова: методика Шалленфельд, рукоделие, школы, Галичина, ремесло, обучение, история.